

УЗМИМО РЕЧИ: О ПРЕВОЋЕЊУ БЕСКРАЈНЕ ЛАКРДИЈЕ НА ПЕРСИЈСКИ¹

Туга вам се, попут олакшања, прикраде ненајављена и неочекивана. И тако сам се обрео, поседнут у неки кабинет, окружен главама и телима, у разговору с издавачем о важности превођења *Бескрајне лакрдије* на персијски. Тртљао сам о значају „озбиљне” књижевности у наше доба, о потреби да књижевност пренесе Истину усред непрестане буке у тој делатности. Но, ти аргументи су служили само да забашурим чињеницу да желим да оплакујем губитак свог дугогодишњег ментора Куреша Асадија, који је одузео себи живот шест месеци раније, у јулу 2017.

Кад сам упознао Куреша, односно „господина Асадија”, како сам га ословљавао преко десет година, био сам студент прве године, решен да се посветим страсти коју сам гајио према књижевности у силном метежу престонице – као незнанац што се пробија кроз техранске улице и ликове. Куреш се повукао с иранске књижевне сцене на четири године, пошто је његова књига доживела изузетан успех, да би се посветио писању романа чије ће објављивање бити забрањено девет година. Сусрет се одиграо на незваничној радионици, одржаној у стану његовог студента, коју је похађала малобројна група полазника који су га се сећали из славних дана или који су, као ја, тражили уточиште неколико сати недељно. Током тих година, његова скромна радионица постала је светионик у иначе суморном академском животу који ме је, наизглед, гурао ка каријери пропалог инжењера.

Но, Куреш никад није био уистину на своме у ужурбаној престоници и потиснутој књижевној делатности у Ирану. Избегаваши ужасе ирачког рата осамдесетих година двадесетог века, остао је вечити странац, задржавајући се на егзистенцијалној дистанци. „Нисмо свесни шта се догађа у нама.” Једном је написао: „Мимоилазимо се, као људи из потпуно различитих земаља. Погнутих глава, изгубљени, збуњени. Истовремено, Књижевност нас приморава да се суочимо са ситуацијама које бисмо обично избегавали. Она може да нам каже шта је важно у вези с нама, и другима, и непријатељима. Чудо књижевности крије се у измаштавању оног што ће се тек одиграти.”

За њега, књижевност је била једино уточиште где му је ратом разорена душа могла потражити спас, додуше на удаљеном, безмало неприступачном острву. Она му је била једина, коначна константа у животу. Имао је оштро око да уочи, како ју је звао, „велику књижевност”, ону врсту која почива искључиво на својој вредности, те самодовољне приповести што „проширују људску способност да разумеш човека поред себе, као и туђа осећања”. Кад сам му први пут прочитао неколико

---

¹ Изворник: Literary Hub, <https://lithub.com/consider-the-words-on-translating-infinite-jest-into-farsi/> (приступ: децембар 2023).

Куреш Асаги

Воласових прича, међу којима се истицала „Заувек горе” – остао је запањен. „Овај човек је озбиљан, како оно рече да се зове?”, упитао ме је, палећи нову цигарету.

Као писац који је приступао прози с извесним осећајем поштовања, Куреш је, умногоме као и Волас, педантно контролисао сваки аспект свог писања, бирајући речи песничком деликатношћу, те је дотеривао све док се не увери да је написао причу која се никад неће урушити. Није зазирао од тајанствене и апсурдне природе живота.

Али сви моји погледи на њега променили су се с вешћу о његовој смрти. Изненадно самоубиство оставило је све који су га познавали да се изборе с још већом мистеријом. Ако књижевност није уточиште, ако не успева да омогући имагинативни приступ другим бићима и тиме понуди искупљење, шта би друго то онда могло да буде? Шта нам то књижевност говори? *Како да будемо једена људска бића?*

Често сам размишљао о цитату из *Бескрајне лакрдије* у месецима након Курешове смрти: „Истина ће вас избавити. Али тек кад заврши с вама.” Затекао сам себе како разматрам Истину која одређује његов избор, док сам тупо зурио кроз прозор у мутно обасјане, успаване улице Техерана – мој одраз је чилео на стаклу. Кад сам заговарао превођење *Бескрајне лакрдије*, очајнички сам желео да верујем да гајење вере у књижевност није замрло. Шта кад би, у том случају, речи могле да буду гласније од поступака?

Истина је да вам вера није потребна да преведете књигу. Потребна вам је посвећеност. Морате се што темељније припремити да се рвете – и плешете кад је то потребно – с текстом, као и да проналазите решења за безбројне изазове који се појављују. Тај аспект вере је, сасвим иронично, помало налик концепту Више силе у Анонимним алкохоличарима. Не морате заиста да верујете у нешто, да му знате име, нити да имате потребу да клекнете, али морате да учините све што је потребно, макар се само и претварали да клечите како бисте нашли чаралу или нешто друго испод кревета. Иначе, могли бисте се обрести на оној литици, где ћете се суочити с избором да скочите или да понизно признате да то заиста функционише, некако. Другим речима, морате да се посветите.

Куреш Асаги

И дабоме да сам се посветио. *Бескрајна лакрдија* није била мој први превод Дејвида Фостера Воласа, па сам знао какав ме језички лавиринт очекује. Знао сам да морам да учиним све што је потребно, да се упустим у рутину и седим испред лаптопа крај два отворена прозора – застрашујуће верзије на енглеском здесна и покусне на персијском слева. Нисам се много бавио предстојећим изазовима, трудио сам се да се усредсредим на дневне задатке. Да се неко потрудио да постави камеру како би снимио моје дане, видео би човека поседнутог испред лаптопа, очигледно потиштеног, којем пролазак времена бележи музичка плејлиста у позадини. Готово да нисам устајао, осим због нужних пауза за чај или кафу. Потом ће, мада то посматрач неће приметити, уследити пандемија, која ће оковати свет у страх и изолацију, а онај човек ће и даље седети на истој столици. Камера неће забележити да је човек на столици имао осећај да је усред неког неугодно трезвеног и самосвесног плеса с речима – усред трајног прегнућа да ископа у себи нове, безмало успаване језичке вештине, из дана у дан. На екрану се, иза она два прозора, налазио још један, мој присвојени налог на Твитеру преко којег сам комуницирао с разним људима, стручњацима и другим Воласовим читаоцима. Ту сам откривао своју дневну рутину, жалио се на пројекат и делио кратке тренутке усхићења. Те великодушне особе не само да су пратиле мој подухват већ су ми и помагале кад год бих заглибио у живом песку Воласових елегантних комплексности.

Једног монотоног, дугог дана у карантину, кад сам већ до колена загазио у бескрајну лакрдију превођења те књиге, на Твитеру ми је одговорио Игор Цвијановић. Споменуо је да преводи *Бескрајну лакрдију* на српски. У разговору смо брзо открили да има много врло сличних питања с којима се обојица суочавамо у тексту – фраза чије нам значење измиче, речи које имају тајанствен призивок. Управо се Игор, као и турски преводилац Џан Кантарци, обратио нашим колегама преводиоцима, па сам убрзо примио имејл насловљен са „Бескрајна лакрдија широм света” од прекаљеног преводиоца Каетана Галинда из Бразила. Питао ме је да ли бих желео да се придружим интерној групи бивших и садашњих Воласових преводилаца.

И тако је заживела наша имејл група. Преводиоци *Бескрајне лакрдије* са свих страна света окупили су се да помогну једни другима, да се речи прочују. Дискусије су често почињале од наизглед једноставних питања – да ли је "Trial-Size Dove Bar" сладолед или сапун? – а онда се прометале у дубоке расправе о Воласу, језику и превођењу. Да је она наречена камера и даље радила, видели бисте ме како се неизоставно смешкам док читам сваки имејл. Истина коју смо тражили у нашој малој заједници Воласових преводилаца није се односила на оно што је покојни аутор урадио већ на његове речи, оне сићушне, лако превидиве детаље које би читаоци могли да прескоче, али ми преводиоци нисмо смели. Управо у тим минуциозним сегментима, сецираним као да о њима овиси судбина света, откривали смо не Истину већ фрагментирани истине, с пренесеним одразима у сваком појединачном језику. А питање које се наметало сваком преводиоцу било је: шта пренети читаоцу?

„Књига има 1079 страница и не садржи ниједну немарну реченицу”, написао је Дејв Егерс у предговору издању које је изашло поводом десет година од објављивања *Бескрајне лакрдије*. Свака реченица, свака двосмислена реч и свака граматичка зачкољица јесу мали дар који преноси брижност – или да се усудим да кажем љубав – читаоцу. „Чини се да велика разлика између добре уметности и 'онако' уметности”, написао је једном Волас, „почива негде у намери душе уметности, у агенди свести иза текста. Мора да има неке везе с љубављу. С дисциплинованошћу да говориш из дела себе који може да воли уместо из оног дела који само жели да га воле.”

Та љубав не обитава само у тексту или аутору; она живи у простору између читаоца (или преводиоца) и самог текста. Ако прозно дело „може да нам омогући да се у машти поистоветимо с болом неког јунака”, као што је Волас указао, „како бисмо такође могли лакше да замислимо друге како се поистовећују с нашим”, онда преводилац преузима улогу градитеља невидљивог тунела, стварајући пролаз који претвара оно што је некад било неприступачно у приступачно.

Управо ту на сцену ступају бесконачне расправе о естетици и техничким појединостима. Јер превод је суштински чин жртвовања једног зарад другог, вечити процес узимања и давања. Не пружа сваки језик флексибилност коју пружа енглески, као што се, наравно, ни сваки мајстор речи не игра реченичном структуром једнако одважно као Волас. Ово значи да морате померити границе властитог језика. Можда ћете морати да превидите граматичку необичност с уздахом само да

Корице иранској издања Бескрајне лакрдије

бисте сачували тон. Можда ћете изабрати да благо олабавите реченицу како бисте одржали њену флуидност или, насупрот томе, можда ћете прихватити густину текста, преузимајући ризик да жртвујете део његове разиграности. Можда ћете имати осећај да морате објаснити извесну референцу или ћете је оставити да је читаоци пронађу или пропусте. Задовољавајући одговор не постоји.

Наравно, може се нашироко разговарати о томе како и шта изабрати, што смо ми у суштини и чинили у нашим имејловима. Но, на дубљем нивоу, морате да изаберете шта најбоље преноси ту љубав, односно да створите простор у којем ће та љубав обитавати. Морате преводити из дела себе који воли текст, поштује оба језика и повезује се са свешћу иза текста због којег сте се пре свега осетили мање усамљено. То је она врста љубави коју сам заборавио, некако свесно, откако је Куреш преминуо, а коју сам поново открио захваљујући тој новостеченој заједници. Кроз тај процес превођења, предавши се Вишој сили у Воласовим речима, сетио сам се Куреша као јебеног људског бића, а не само као концепта или симбола промашене идеје. Могао сам јасно да га замислим како извире из дубине – увек је изгледао старији него што јесте, проређене седе косе, кошчатог лица, широког осмеха на полуотвореним устима који би се указао ако га неко похвали, с вечито запаљеном цигаретом на ивици да му испадне. Сетио сам се његовог мирног држања, како је жмурио док је помно слушао наше приче, наизглед одсутан, да би их наједном широм отворио кад се уистину сјајна прича заврши. Ти тренуци били су једина прилика кад би му се очи озариле. Као и моје, кад нам се погледи сретну.

Поново откривајући те тренутке истинске повезаности, лакнуло ми је што сам изнова открио заборављено уверење. Превођење ми је мање личило на пењање уз стене него на планинарење. Виша сила вас нежно одвлачи од литице, макар накратко. Можете да се наслоните на структуру магнум опуса која се неће урушити упркос чињеници да је дар писца који је, како је то Воласова сестра Ејми рекла, „напросто остао без снаге да се нада како ће сутра можда бити мало боље”. Али речи ће живети. Изоштриће нашу способност да разумемо – или да бар прихватимо – туђе животе, осећања, патње, или чак избор да се живот оконча. Увек ће постојати неки нов читалац, нов језик, нов преводац, а отуда и све шира заједница читалаца који ће проналазити споне са свешћу изван своје. Разматраће најситније детаље, дубоко се повезивати с другим људским бићима и још дубље осећати тугу. Вероватно ће закључити да је суштина чина читања – или превођења, штавише – истински великог прозног дела више у повезивању него у изоловању. Зато ми, онда, преводимо.

(С енглеској превео Њор Цвијановић)